

พุทธภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพ กรณีข้อพิพาทลุ่มแม่น้ำโรหิณี

พระมหาพลกฤษณ์ ฤทธิกรพิพัฒน์

นิสิตหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ศึกษาภาวะผู้นำของพระพุทธเจ้า 2) ศึกษาภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพ 3) นำเสนอรูปแบบภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพของพระพุทธเจ้าเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการศึกษาจากเอกสาร Documents Research (DR) เป็นหลักโดยศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา รวมทั้งหนังสือ เอกสาร ตำราวิชาการทั่วไปเป็นหลัก โดยศึกษาพุทธภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพ กรณีข้อพิพาทลุ่มแม่น้ำโรหิณี ซึ่งผลการศึกษาพบว่า

- 1) ภาวะผู้นำของพระพุทธเจ้านั้น คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิ์คุณ พระมหากรุณาคุณ และการเข้าถึงคุณค่าด้วยเหตุ และปัจจัย
- 2) ภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพของพระพุทธเจ้า คือ การสานเสวนาเจรจาไกล่เกลี่ย
- 3) วิเคราะห์รูปแบบพุทธภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพ กรณีข้อพิพาทลุ่มแม่น้ำโรหิณี คือการแสวงจุดร่วม การสงวนจุดต่าง การวางใจให้ฉุกละหุก การตามติดด้วยเหตุผล การค้นหาทางออก และการบอกทางการอยู่ร่วมกัน

คำสำคัญ: พุทธภาวะผู้นำ, การสร้างสันติภาพ, ข้อพิพาท

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงภาวะผู้นำแล้ว ในบริบทของพระศาสนานั้น ก็คงจะไม่พ้นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบิดาของความเป็นผู้นำ ซึ่งเริ่มต้นจากการตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ และทรงออกประกาศพระศาสนาแสดงธรรม จักกัปปวัตนสูตรเป็นต้น อันเป็นการเริ่มต้นเปิดปฐมบทแห่งการสร้างสันติภาพภายในของมวลมนุษยชาติเพื่อในเหล่าสาวกได้หลุดพ้นจากความทุกข์อันสูงสุดได้แก่พระนิพพาน พระพุทธองค์ทรงสร้างสันติภาพไว้หลากหลาย นานับการซึ่งแตกต่างกันออกไปโดยผ่านการแสดงพระสัจธรรมเทศนา ผ่านการเจรจา การไกล่เกลี่ย การไต่สวน การแก้ไข และการป้องกันด้วยการตั้งกฎระเบียบข้อที่พึงปฏิบัติที่เรียกว่าพุทธบัญญัติอันมีทั้งข้อที่ทรงห้าม และข้อที่ทรงอนุญาตเพื่อเป็นแนวทางแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ในกรณีข้อพิพาทของพระญาติที่ลุ่มแม่น้ำโรหิณี บริบทนี้ก็เช่นเดียวกันพระองค์ทรงเลือกใช้การสานเสวนาเจรจาไกล่เกลี่ยในการสร้างสันติภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระพุทธเจ้า
2. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพของพระพุทธเจ้า
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบพุทธภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพ กรณีข้อพิพาทลุ่มแม่น้ำโรหิณี

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานวิจัย เรื่อง “พุทธภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพ กรณีข้อพิพาทลุ่มแม่น้ำโรหิณี” การดำเนินงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการศึกษาจากเอกสาร Documents Research (DR) เป็นหลักโดยศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา รวมทั้งหนังสือ เอกสาร ตำราวิชาการ โดยศึกษาวิเคราะห์รูปแบบพุทธภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพ กรณีข้อพิพาทลุ่มแม่น้ำโรหิณี

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษารวบรวมเนื้อหา แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำทั้งแนวตะวันออก และแนวตะวันตก

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ขั้นตอนที่ 3 นำข้อมูลส่วนต่างๆ มาวิเคราะห์ สำหรับค้นหาบทบาทภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ขั้นตอนที่ 4 สรุป และนำเสนอรูปแบบพุทธภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพ กรณีข้อพิพาทลุ่มแม่น้ำโรหิณี

ผลการวิจัย

ภาวะผู้นำของพระพุทธเจ้า

ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำของพระพุทธเจ้านั้น คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาคุณ และการเข้าถึงคุณค่าด้วยเหตุ และปัจจัยอย่างหมดจดแท้จริง ซึ่งวิเคราะห์จากข้อมูลเรื่องราวตอนที่พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ที่นิโครธาราม เมืองกบิลพัสดุ์ อันเป็นเมืองของเหล่าพระประยูรญาติข้างฝ่ายศากยะ ซึ่งเป็นวงศ์ของพระพุทธบิดา และเมืองเทวทหะ ซึ่งเป็นเมืองของพระประยูรญาติข้างโกลิยะ ซึ่งเป็นวงศ์ของพระพุทธมารดา และแม่น้ำโรหิณีนั้นได้ไหลผ่านเมืองทั้งสองแห่ง กล่าวได้ว่ามีแม่น้ำโรหิณีเป็นเขตแดนกั้นแบ่งระหว่างทั้งสองเมืองนั้นไว้ ปฐมเหตุแห่งการเกิดข้อพิพาทครั้งนี้มาจากการทะเลาะวิวาทในการแย่งน้ำเพื่อทำนา ชั้นแรกเป็นการทะเลาะวิวาทกันเฉพาะบุคคลต่อบุคคล แต่เมื่อไม่มีการระงับข้อพิพาทเกิดขึ้น การทะเลาะวิวาทนั้นก็ลุกลามมากขึ้นจนถึงคัมภีร์พรหมคพวกเข้าไปประหารกัน และดำกระหนาบถึงชาติกำเนิด บานปลายไปถึงโคตรเชื้อ กษัตริย์ทั้งสองฝ่ายจึงกรีธาทัพยกพลทหารเหล่าจตุรงคเสนามหาอำมาตย์เพื่อจะออกไปทำสงครามแย่งน้ำอาณาเขตเหนือแม่น้ำโรหิณี เนื่องจากไม่สามารถตกลงในการแบ่งน้ำกันได้ พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงทราบเหตุดังนั้นด้วยพระญาณแล้วว่า จะมีการยกทัพจับศึกระหว่างพระประยูรญาติฝ่ายพุทธบิดา และพระประยูรญาติฝ่ายพุทธมารดา พระพุทธองค์ทรงถือเอาบาตรและจีวรเสด็จไปยังสถานที่เกิดเหตุขึ้นโดยพระองค์เอง และไม่ได้ตรัสบอกเหตุแห่งการไปแก้อภิภุชรูปใดเลย ทรงประทับขัดสมาธิระหว่างกองทัพของพระประยูรญาติทั้งสองฝ่าย เมื่อกองทัพของพระประยูรญาติทั้งสองฝ่าย ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธองค์ทรงแสดงอาการปฏิกิริยาอย่างนั้นแล้วต่างพากันดำริว่า “พระศาสดาผู้เป็นพระญาติผู้ประเสริฐสูงสุดของพวกเราเสด็จมาแล้ว” จึงพากันทิ้งอาวุธยุทโธปกรณ์ทั้งหมดไป แล้วเสด็จเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ทั้งที่พระองค์ทรงทราบสถานการณ์อย่างนั้นดี แต่พระพุทธองค์ก็ทรงตรัสถามเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหมดว่า “คุณค่าของน้ำ มีค่าเท่าไร คุณค่าของแผ่นดิน มีค่าเท่าไร คุณค่าของพระประยูรญาติ มีค่าเท่าไร และคุณค่าของกษัตริย์ มีค่าเท่าไร อะไรสำคัญกว่ากัน” เมื่อพระประยูรญาติตอบคำถามแล้ว พระพุทธองค์ทรงตรัสสรุปไว้ดังนี้ว่า “น้ำเพียงนิดเดียวไหลผ่าน แล้วจะมีน้ำใหม่ไหลมาอีกใหม่ พวกท่านทั้งหลายอาศัยน้ำที่มีค่าอันน้อยแล้ว จะทำให้คุณค่าของกษัตริย์พินาศลึบหายไปทำไม” จากข้อมูลนี้พบว่า พระพุทธเจ้ามีภาวะความเป็นผู้นำคือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาคุณ และการเข้าถึงคุณค่าด้วยเหตุ และปัจจัยอย่างหมดจดแท้จริง

ภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพของพระพุทธเจ้า

ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพของพระพุทธเจ้า คือ การสานเสวนาเจรจาไกล่เกลี่ย ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลจากวิธีการที่พระองค์ทรงใช้ในการสร้างสันติภาพพบว่า พระพุทธองค์ใช้การสานเสวนาเจรจาไกล่เกลี่ยโดยวางพระองค์เป็นกลางไม่เข้าข้างพระประยูรญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ด้วยการเปิดโอกาสให้พระประยูรญาติเจรจากันและกันมีอันจูงม่งหมายในการสานเสวนาเจรจาไกล่เกลี่ยให้ทั้งสองฝ่ายได้เปิดใจพูดคุยกันถึงต้องต้องการและเจตนาของตนที่แท้จริง ว่ามีความต้องการที่จะทำสงครามกันจริงหรือไม่ โดยวิธีการเช่นนี้เป็นในการแสวงหาความจริงของที่มาแห่งสงคราม หรือแรงจูงใจในการทำสงคราม และพระพุทธองค์ได้นำเสนอแนวทางเลือกที่ดีที่สุดแทนการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้ความรุนแรง ตามที่ปรากฏจากข้อความคำถามที่ว่า “คุณค่าของน้ำ มีค่าเท่าไร คุณค่าของแผ่นดิน มีค่าเท่าไร คุณค่าของพระประยูรญาติ มีค่าเท่าไร และคุณค่าของกษัตริย์ มีค่าเท่าไร อะไรสำคัญกว่ากัน” จึงชี้แนวทางเลือกที่ดีที่สุดแทนการแก้ไขปัญหาด้วยความรุนแรงโดยการทำสงคราม ด้วยประโยคที่ตรัสสรุปความว่า “น้ำเพียงนิดเดียวไหลผ่าน แล้วจะมีน้ำใหม่ไหลมาอีกใหม่ พวกท่านทั้งหลายอาศัยน้ำที่มีค่าอันน้อยแล้ว จะทำให้คุณค่าของกษัตริย์พินาศฉิบหายไปทำไม” ด้วยการตรัสประโยคในลักษณะเช่นนี้แล้วทำให้เหล่าพระประยูรญาติได้ฉุกคิดจนเกิดปัญหาทั้งสองฝ่าย ซึ่งวิธีการเช่นนี้เรียกว่า การสานเสวนาเจรจาไกล่เกลี่ย เป็นการใช้ประโยคให้เกิดปัญญาชวนคิดประกอบด้วยเหตุ และปัจจัย

รูปแบบพุทธภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพ กรณีข้อพิพาทลุ่มแม่น้ำโรหิณี

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบพุทธภาวะผู้นำในการสร้างสันติภาพ คือ การแสวงจุดร่วม การสงวนจุดต่าง การวางใจให้ฉุกลคิด การตามติดด้วยเหตุผล การค้นหาทางออก และการบอกทางการอยู่ร่วมกัน

1. การแสวงจุดร่วม คือ พระพุทธองค์ทรงวางพระองค์เป็นกลางจากการที่ทรงแสดงจุดยืนด้วยการเสด็จไปประทับอยู่ระหว่างแห่งกองทัพของพระประยูรญาติทั้งสองฝ่าย โดยไม่ไปเสด็จยืนประทับข้างฝ่ายพระประยูรญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

2. การสงวนจุดต่าง คือ ทรงเริ่มต้นจาก “การสานเสวนาเจรจาไกล่เกลี่ย” ซึ่งให้ทั้งสองฝ่ายได้เปิดใจพูดคุยกันถึงต้องต้องการ และเจตนาของตนที่แท้จริงโดยวิธีการเช่นนี้เป็นการแสวงหาข้อเท็จจริง

3. การวางใจให้ฉุกลคิด คือ ทรงตั้งคำถามที่ว่า “คุณค่าของน้ำ มีค่าเท่าไร คุณค่าของแผ่นดิน มีค่าเท่าไร คุณค่าของพระประยูรญาติ มีค่าเท่าไร และคุณค่าของกษัตริย์ มีค่าเท่าไร อะไรสำคัญกว่ากัน” ซึ่งประโยคคำถามในลักษณะเช่นนี้ ทำให้เหล่าพระประยูรญาติได้ฉุกคิดจนเกิดปัญหาทั้งสองฝ่าย

4. การตามติดด้วยเหตุผล คือ พระพุทธองค์ทรงสร้างสันติภาพด้วยการสานเสวนาเจรจาไกล่เกลี่ยเป็นรูปแบบในการแสวงหาข้อเท็จจริงนำมาสู่ความต้องการที่แท้จริงของคู่พิพาททั้งสองฝ่าย

5. การค้นหาทางออก คือ ทรงเสนอแนวทางเลือกที่ดีที่สุดแทนการแก้ไขปัญหาด้วยความรุนแรงโดยการทำสงคราม ด้วยประโยคที่ตรัสสรุปความว่า “น้ำเพียงนิดเดียวไหลผ่าน แล้วจะมีน้ำใหม่ไหลมาอีกใหม่ พวกท่านทั้งหลายอาศัยน้ำที่มีค่าอันน้อยแล้ว จะทำให้คุณค่าของกษัตริย์พินาศฉิบหายไปทำไม

6. การบอกทางการอยู่ร่วมกัน คือ พระพุทธองค์ทรงสร้างสันติภาพเพื่อระงับข้อพิพาทยุติการทำสงครามได้สำเร็จด้วยการแสดงพระธรรมกถาเพื่อประดับสติปัญญาของพระประยูรญาติทั้งสองฝ่ายอันมีใจความว่า “มนุษย์ผู้มีเวรต่อกัน พวกเราไม่มีเวรยอมอยู่เป็นสุขสบายดี ส่วนพวกมนุษย์ที่มีเวรต่อกัน ส่วนพวกเราไม่มีเวรยอมอยู่เป็นสุขสบายดี ส่วนพวกมนุษย์ที่เดือดร้อนกัน พวกเราไม่มีความเดือดร้อนกันยอมอยู่เป็นสุขสบายดี มนุษย์ทั้งหลายผู้มีความชวนชวายกัน พวกเราไม่มีความชวนชวายยอมอยู่เป็นสุขสบายดี” ทำให้พระประยูรญาติทั้งหมดได้เห็นสัจธรรมในโทษแห่งการใช้ความรุนแรงเป็นเหตุให้ยุติข้อพิพาทกลุ่มแม่น้ำโรหิณีสาเหตุแห่งสงครามการแย่งน้ำของพระประยูรญาติทั้งสองฝ่าย